

УДК 374+316.614.5]:37.017.7-053.5

Заярна В.С.

УЗАЄМОДІЯ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА ІНСТИТУТІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

У статті розглянуто проблему інтеграції позашкільних навчальних закладів та інститутів соціалізації у процесі виховання підрастаючого покоління. З'ясовано сутність основних понять, охарактеризовано основні інститути соціалізації підрастаючого покоління, встановлено основні логічні взаємозв'язки між ними. Проаналізовано інтеграцію позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів як соціальну систему компетентного педагогічного впливу на соціалізацію особистості. Визначено умови ефективної взаємодії освітніх установ. Окреслено перспективи вивчення проблеми з огляду на актуальність розвитку галузі позашкільної (неформальної) освіти як умови реалізації навчання протягом життя на міжнародному рівні.

Ключові слова: соціалізація, інститут соціалізації, взаємодія освітніх закладів, позашкільна освіта, позашкільні навчальні заклади.

Постановка проблеми. Останнім часом на державному й міжнародному рівнях відбувається зміцнення статусу дитинства в суспільстві, про що свідчить поява міжнародних документів про охорону дитинства, підвищення уваги до дитячої соціалізації, дитячого дозвілля і творчості. Визначення конкретних умов і завдань виховання, моделювання виховного простору з метою забезпечення самовизначення особистості, духовного становлення дітей, підготовка їх до самостійного життя, взаємодія сім'ї й суспільних інститутів – це головні питання сучасної міжнародної та державної політики в галузі виховання підрастаючого покоління. Основні її положення викладено в Конвенції ООН про права дитини, Національній програмі "Діти України", Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законах України "Про освіту", "Про позашкільну освіту", "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю", "Про охорону дитинства".

Аналіз актуальних досліджень. Проблема соціалізації особистості розглядалася з філософських, соціологічних, психологічних, культурологічних, педагогічних аспектів. Серед учених, які досліджували проблему соціалізації, слід назвати Г. Гіддінса, Е. Дюркгейма, Е. Еріксона, Ч. Кулі, Г. Лебона, Дж. Міда, М. Моса, З. Фрейда. Означеному питанню присвятили свої праці Г. Андрєєва, Б. Вульфова, В. Зеньковський, М. Лукашевич, Р. Овчарова, В. Поліщук, С. Русова, В. Сухомлинський, В. Семенов, О. Сухомлинська.

Розроблено сучасні вітчизняні та зарубіжні концепції соціалізації особистості (Н. Голованова, Н. Лавриненко); розкрито соціально-психологічні аспекти соціалізації з урахуванням вікових особливостей (В. Абраменкова, І. Бех, Д. Ельконін); охарактеризовано соціально-педагогічні засади проблеми з урахуванням нової соціокультурної ситуації (Т. Алексеєнко, В. Болгаріна, М. Євтух, Л. Коваль, В. Кузя, А. Капська).

Однак, аналіз науково-методичних джерел засвідчує недостатню розробленість проблеми інтеграції позашкільних навчальних закладів з іншими інституціями в аспекті соціалізації особистості.

Мета статті. Зважаючи на вище сказане, метою нашої роботи є аналіз напрямів взаємодії позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладів та визначення умов ефективного впливу на соціалізацію особистості.

Відповідно до поставленої мети передбачено виконання завдань:

- з'ясувати сутність поняття "соціалізація";
- розглянути основні інститути соціалізації дитини та дати їх характеристику;
- визначити вектори взаємодії позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладів як інститутів соціалізації підрастаючого покоління.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань у ході роботи використано теоретичні методи аналізу, синтезу та узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури з означеної проблеми; емпіричних методів аналізу та узагальнення практики співпраці інститутів соціалізації.

Виклад основного матеріалу. Соціалізація особистості з філософсько-соціологічної все більше стає проблемою психолого-педагогічною, розв'язання якої є найважливішим чинником оптимального розвитку окремої особистості й суспільства в цілому.

Поняття "соціалізація" (від лат. *socialis* – суспільний) активно використовується представниками таких наук, як соціологія, психологія, політологія, педагогіка, філософія та ін. [4, с.43].

Термін "соціалізація", незважаючи на його поширеність і більш як столітню історію існування, не має однозначного трактування серед різних представників педагогічних, психологічних та філософських наук. Пов'язану з ним галузь соціального знання почали розробляти Г. Тард і В. Женнец. Г. Тард використовував його для позначення процесу входження індивіда до нації, народу, суспільства шляхом універсального засобу наслідування. Проблеми соціалізації дискутувались А. Валлоном і Ж. Піаже. Передумови для першого концептуального підходу були створені Е. Дюркгеймом [5, с.186].

У 1956р. термін було внесено до реєстру американської соціологічної асоціації [1, с.187]. У кінці 60-х років проблема соціалізації стала виступати як міждисциплінарна і увага до неї посилювалася з боку спеціалістів різних наук – філософів, соціологів, педагогів і психологів.

У вітчизняній психології також не існує єдиної думки з цієї проблеми. Так, серед механізмів соціалізації називають: наслідування (А.Мудрик), навіювання (С. Белічева), конформізм (А. Сухов) [6, с.57].

Г. Андреева виокремлює три сфери, в яких розгортається весь зміст процесу соціалізації особистості: діяльність, спілкування і самосвідомість [5, с.195].

За спостереженнями В.Москаленка соціалізація особистості на індивідуальному рівні містить такі процеси: взаємодію, вплив, набуття досвіду, окультурення [4, с.209].

Процес соціалізації ніколи не завершується, він продовжується безперервно протягом усього життя. На думку Н. Мойсюка, соціалізація може бути регульованою і спонтанною [3, с.115]. Вона здійснюється як у навчальних закладах, так і поза ними.

Обставини, умови, які спонукають людину до активності, дії називають факторами соціалізації. У вітчизняній і західній науці є різні класифікації факторів соціалізації. Найбільш логічною і продуктивною для педагогіки, на наш погляд, є класифікація, яку запропонував А. Мудрик. Основні фактори соціалізації він об'єднав у три групи: макрофактори, мезофактори, мікрофактори [6, с.133].

Серед головних факторів, які безпосередньо впливають на становлення особистості, вчені називають такі мікрофактори: сім'я, навчальні заклади (дитячий садок, школа, позашкільний навчальний заклад тощо), соціум. Мікрофактори створюють мікроклімат, що стихійно або цілеспрямовано впливає на соціальний розвиток особистості. За таких умов суб'єкти впливу називаються інститутами соціалізації або соціальними інститутами [7, с.54].

У процесі виховання підростаючого покоління головну роль відіграють соціальні інститути сім'ї та освіти.

Визнаючи роль педагогічного впливу соціальних інститутів, слід зазначити, що інститут сім'ї, що є найважливішим фактором соціалізації дитини, не завжди розглядає процес формування особистості як педагогічно організований, тобто він не має чіткої виховної мети, проходить під впливом нестабільних емоційно-психічних або фізичних станів батьків або асоціальних зразків поведінки.

Інститут освіти (дошкільні дитячі заклади, школа, вищі навчальні заклади) у зв'язку з економічно нестійкою ситуацією в суспільстві не завжди виконує свої соціально-педагогічні функції; він найчастіше сьогодні орієнтований на процес передачі знань, умінь, навичок.

Компенсаторну функцію у процесі виховання здійснюють такі інститути соціалізації як позашкільні навчальні заклади, що орієнтовані на соціальне виховання, формування гармонійно розвинутої, соціально адаптованої особистості, яка має високий рівень самореалізації у суспільстві. Тобто система виховання підростаючого покоління, що діє в позашкільних навчальних закладах, є одним з важливих компонентів безперервності загальної системи виховання дітей і молоді. У позашкільному педагогічному процесі, який базується на цікавому, емоційно забарвленому, активному спілкуванні, відбувається залучення дитини до певної соціальної групи, яка допомагає засвоїти важливі зразки позитивної поведінки. У соціально-педагогічному процесі позашкільного навчального закладу створюються умови, що сприяють засвоєнню дитиною напрацьованих суспільством норм, цінностей, стереотипів та стимулюють її до творчої самореалізації. Завдяки специфічним умовам та особливостям організації позашкільної роботи підростаюче покоління має можливість розвивати свої здібності в процесі різноманітної діяльності в різних галузях промисловості, мистецтва та спорту, розширювати межі своїх інтересів – від особистих до громадських. Добре налагоджена робота в гуртку, товаристві, клубі впливає на життєдіяльність учнів, і в багатьох випадках визначає його майбутню професію [8].

Останнім часом питанням інтеграції загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів приділено значну увагу зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких Л. Бездек, Р. Клариїс, Т. Хенчель, І. Ковальчикова, А.Золотарьова, І. Первушевська, С. Лихота та інші [2].

Особливістю позашкільної освіти є орієнтація на запити сімей, дітей і молоді зокрема, соціуму, суспільства в цілому. Тому інтеграція інституту позашкільної освіти з іншими інституціями у відкриту соціально-педагогічну систему є важливим чинником у досягненні високих результатів у здійсненні функції виховання підростаючого покоління. Лише за умови відкритості такої системи створюється механізм єдності й наступності виховного впливу всіх мікрофакторів на особистість.

Співпраця позашкільного навчального закладу з іншими соціальними інституціями, що впливають на виховання дитини, відбувається на рівнях:

- позашкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад;
- позашкільний навчальний заклад – сім'я;
- позашкільний навчальний заклад – громадськість.

У свою чергу ці суб'єкти виховного процесу взаємодіють і на інших рівнях. У такому взаємозв'язку здійснюється інтеграція соціальних інститутів, що системно та безперервно впливають на становлення особистості.

Співпраця на рівні "позашкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад" відіграє особливу роль у вихованні підростаючого покоління. Адже цей рівень має найбільш компетентний педагогічний вплив на особистість. Розглянемо детальніше цю виховну систему.

Позашкільний заклад вступає у безпосередні контакти із загальноосвітнім навчальним закладом з метою реалізації спільного завдання – гармонійного розвитку особистості. На цій основі взаємні зв'язки здійснюються в різних педагогічних ситуаціях за умови спільного вирішення виховних проблем, упорядкування, корекції та координації зусиль з метою стимулювання розвитку дитячих обдарувань та інтересів, забезпечення матеріальної бази для розвитку творчих здібностей, збагачення досвіду соціальних дій тощо.

Професіоналізм узаємодії педагогічних колективів позашкільного та загальноосвітнього навчальних закладів починається з усвідомлення їх спільної мети з переходу від стадії з'ясування до стадії точного передбачення шляхів налагодження такої взаємодії, створення умов подальшого її розвитку. Цей процес відбувається на адміністративному та методико-педагогічному рівні шляхом організації спільних педагогічних заходів, проектів за участі батьківської громадськості, що забезпечують єдині підходи до виховання дитини у всіх сферах її спілкування та діяльності.

Позашкільний навчальний заклад є тією територією, де учні мають змогу набути практичні компетентності – використати отримані в школі теоретичні знання з базових дисциплін на практиці під час занять у профільних гуртках, поглибити пошуково-дослідницькі навички, розвинути свої здібності в галузі мистецтва, науки та спорту. Завдання педагогів школи – виявити ці здібності в учнів та через тісну співпрацю з батьками залучити цих дітей до роботи у відповідних гуртках позашкільної установи. Таким чином створюються умови для максимального використання та стимулювання тих творчих здібностей, що відповідають природним особливостям, інтересам і потребам дитини.

Позашкільний навчальний заклад надає допомогу загальноосвітній установі у проведенні виховних і масових заходів, спільних соціальних акцій, виставок творчих досягнень, диспутів, інтелектуальних рольових ігор, учнівських конференцій на суспільно-політичні та наукові теми, спортивних змагань, туристичних походів, краєзнавчих експедицій та екскурсій. Така взаємодія буде корисною для школи у питаннях забезпечення, по-перше, фаховості розроблення сценаріїв, їх змістового навантаження, участі у масових святкових заходах дитячих творчих колективів, що мають високу виконавську майстерність, професійних ведучих, аніматорів; високоякісного технічного супроводу проведення заходів; по-друге, активізації діяльності учнівського самоврядування, підвищення рівня загальної обізнаності, соціалізації та професійної орієнтації учнів; по-третє, – фахову допомогу в організації спортивно-туристських і краєзнавчих заходів, забезпеченні спорядженням та інвентарем. Для позашкільного закладу – це можливість додаткової презентації досягнень вихованців і педагогів, розширення спектру діяльності закладу, залучення до гуртків і творчих об'єднань нового контингенту вихованців.

Актуальною є співпраця щодо залучення до творчої діяльності дітей молодшого шкільного віку. Спільна діяльність позашкільних закладів з батьками цих дітей має на меті розкрити необмежені можливості більш раннього та плідного розвитку дітей у позаурочний час, грамотно показати батькам методику домашньої педагогічної роботи щодо закріплення особистих здібностей та інтересів дітей. Це дає можливість ранньої соціалізації дитини.

Співпраця позашкільного навчального закладу та школи передбачає обов'язкове залучення до спільної діяльності членів учнівського самоврядування, батьківської громадськості та органів місцевого управління. В основі такої взаємодії є принцип так званого "трикутника", за яким діти, батьки за підтримки влади стають ініціаторами та організаторами багатьох проектів і заходів для учнівської молоді. Активна позашкільна діяльність дітей старшого шкільного віку позитивно впливає на професійну орієнтацію та відіграє важливу роль у самовизначенні.

Висновки. Отже, взаємодія загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів буде ефективною за умов спільної систематичної діяльності на адміністративно-методичному, навчально-виховному та організаційно-дозвілєвому рівнях з активним залученням сім'ї та громадськості. Така модель єдиної педагогічної системи забезпечує формування ключових компетентностей, стимулювання розвитку духовно-моральних, інтелектуально-творчих, естетично-пізнавальних можливостей, набуття позитивного досвіду соціально-перетворювальної діяльності, збагачення загальної культури та інтелектуальних здібностей підростаючого покоління.

Інтеграція соціальних інститутів у відкриту соціально-педагогічну систему має забезпечити безперервність і гармонічність процесу соціалізації підростаючого покоління, що позитивно впливає на соціальне зростання особистості у майбутньому. Адже останнім часом особливого значення на міжнародному рівні набуває поняття безперервної освіти протягом життя (Lifelong Learning – LLL), що є важливим фактором соціального становлення на основі комбінації навчання, соціальних дій, активної громадянської позиції та зайнятості [4]. Це поняття об'єднує формальну, неформальну та позаформальну навчальну діяльність особистості. У цьому контексті інтеграція інститутів освіти набуває особливого значення та перспектив подальших педагогічних розвідок.

Використані джерела

1. Дичківська І.М. М. Монтессорі: теорія і технологія / І.М. Дичківська, Т.І. Поніманська. – К.: Слово, 2009. – 304 с.
2. Евразийский образовательный диалог: материалы международного форума. Международный форум: 17-19 апреля 2013 г. – часть 2 – Ярославль: ГОАУ ЯО ИРО, 2013. – 292 с.
3. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва. / М. Д. Касьяненко – К.: Вища школа, 1993. – 320 с.
4. Мацца Г. Взаимодействие между формальным и неформальным образованием направлено на повышение компетенции для занятости молодежной работой [Электронный ресурс] / Г. Мацца // Совет Европы (Страсбург). – 5 с. – Режим доступа: http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Forum21/Issue_No10/N10_Interaction_FE_NFE_ru.pdf
5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. / Н.Є. Мойсеюк – К.: Наукова думка, 2007. – 656 с.
6. Москаленко В.В. Социализация личности. / В.В. Москаленко – К.: Вища школа, 1986. – 378 с.
7. Москаленко В.В. Соціальна психологія. / В.В. Москаленко – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 688с.
8. Мудрик А. В. Социальная педагогика: Учебник для высш. пед. учеб. заведений / Под ред. В.А. Сластенина. – М.: Изд. центр "Академия", 1999. – С. 73.
9. Соціальна педагогіка: Навчальний посібник / За ред. А.Й. Капської. – К., 2000. – 264 с.
10. Седов Л.А., Парсонс, Толкотт // Современная западная социология: Словарь. / А. Л. Седов. – М.: Политиздат, 1990. – 260 с.
11. Тихенко Л.В. Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в креативному позашкільному навчально-виховному мікросоціумі. З досвіду роботи Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю. / Л.В. Тихенко, Л.М. Бондар, Н.В. Перепелиця, Н.Ю. Сидоренко – Суми: ВТД "Нота-бене", 2008р. – 68 с.

Zayarna V.

THE INTERACTION OF THE NON-FORMAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS AND THE INSTITUTIONS OF SOCIALIZATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE YOUNGER GENERATION

The article considers the problem of integration of non-formal educational institutions and institutions of socialization in the process of educating the younger generation. The urgency of the problem is due to the international educational trends to create the favorable conditions for the harmonious socialization of the youth in the modern society. The study identified the essence of the concept of "socialization" and "the institution of the socialization". The factors of influence on the socialization of the individual are clarified. The main institutions of socialization, such as family and educational institutions, are characterized. The role of school education in the upbringing of the younger generation is defined. It is noted that the system of education of the younger generation, operating in non-formal educational institutions, is an important component of the continuity of general education of children and young people and affects their livelihoods, and in many cases determines their future profession. The integration of non-formal and secondary schools as a social system competent pedagogical influence on the socialization of the individual is analyzed. The creation of the unified educational space is defined as the basic prerequisite for the efficient interaction of the educational institutions. Define the levels of interaction of educational institutions: administrative, methodological and leisure levels. The examples of the forms and methods of the interaction of the educational institutions that have a positive effect on the education of the individual are given in the article. The formation of social competences of the younger generation in the process of the integration of the educational institutions is emphasized on. The mandatory involvement of the parents of the pupils of primary school age with the aim of the creating conditions for early social development of their children is focused on. The active role of the pupils of high school age in the integration of educational institutions with the aim of increasing their public and social activities is specially emphasized. The prospects for the further study of the problem given the urgency of the development of the field of the non-formal education as the part of the life-long education at the international level are outlined.

Key words: *the socialization, the institution of the socialization, the process of educating, the non-formal educational institutions, the competences, the integration of non-formal educational institutions and institutions of socialization.*

Стаття надійшла до редакції 18.04.2015